

Wie het kleine niet eert, ...

A.J. van Drunen

Een nietig stukje glas

Onlangs kwam de Werkgroep Archeologie Rhenen ter ore dat een akker op Remmerden, eigendom van de Stichting Het Utrechts Landschap, vrij van pacht gekomen was. Deze kort tevoren nog geploegde akker zou door Het Landschap als het ware teruggegeven worden aan de natuur, wat inhield dat het voor een lange periode vrijwel onmogelijk zou worden om dit gebied nog archeologisch te inventariseren. Na verkregen toestemming startte de WAR op 17 februari j.l. met de zogenaamde terreinverkenning.

Hierbij lopen de amateur-archeologen vrijwel zij aan zij de akker af om alle artefacten (= door mensenhand vervaardigde of vervormde voorwerpen) te verzamelen. Een zeer tijdrovend, maar met gunstig weer best plezierig karwei. Al spoedig werd door een van de leden van de werkgroep een stukje blauw glas gevonden. Het werd onmiddellijk herkend als een fragment van een zogenaamde La Tène armband. De lengte bedroeg 4,1 cm, de breedte 0,5 cm. De dwarsdoorsnede deed aan de letter D denken. De straal van de gehele armband moet 3,5 cm binnenzijds en 4,0 cm buitenzijds geweest zijn. De buitenzijde was

Terreinverkenning door leden van de WAR

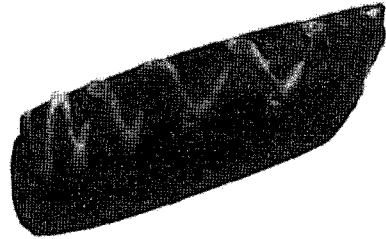
versierd met een gele zigzaglijn.

De bezitster zou met haar hand dus door een armband met een doorsnede van 7 cm gekund moeten hebben om goede sier met haar rijke bezit te maken.

Na het nodige onderzoek werd de vondst gedetermineerd als een glazen armbandfragment Haevernick type 3b.

La Tène armbanden, althans fragmenten ervan, worden in onze omgeving met enige regelmaat aangetroffen. In de jaren '60 en '70 meldde mevrouw Lot Delfin verschillende vondsten, in totaal liefst 16 fragmenten. Hiervan kwamen twee van de Plantage Willem III, drie uit de kom van Elst en de overige 11 uit de

Neder-Betuwe. Een ander lid van de werkgroep, Pieter Gieszen, vond tussen 1996 en nu 6 fragmenten en wel 5 stuks op, jawel, alweer de Plantage Willem III en één in uitbreidingsplan 't Bosje in Elst.

Fragment van een blauw glazen armband met gele zigzaglijn

De Kelten

De La Tène-periode vormt een onderdeel van de Keltische cultuur. De Kelten worden al in de Griekse geschiedschrijving van ± 500 v.C. beschreven. Wij danken hun naam dan ook aan de Grieken, die hen Keltoi noemden. Het gebied van de eerste Kelten lag toen grofweg tussen de Alpen en de Donau. Zij vormden in hun bloeitijd het grootste handelsvolk ten noorden van de Alpen. Basis voor hun negotie vormde het zout dat zij zelf wonnen in de bergen rond de Hallstatter See in het huidige Oostenrijk. Verder ruilden zij barnsteen en bont uit het verre noorden met wijn uit de mediterrane gebieden.

Deze Hallstatt-cultuur duurde van ± 800 v.C. tot ± 450 v.C. Om de zaak wat ingewikkelder te maken staat deze periode ook wel bekend als de Vroege IJzertijd, uiteraard vanwege de opkomst van ijzeren wapens en gebruiksvoorwerpen die langzaam het brons van de voorgaande periode verdrongen. Rond 450 v.C. reikt de Keltische invloedssfeer van de Zwarte Zee tot aan de Franse kust.

De dan beginnende Late IJzertijd wordt door de archeologen wel de La Tène-cultuur genoemd, naar een vindplaats aan het Meer van Neuchâtel in Zwitserland. Deze periode kunnen we dateren tussen ± 450 v.C. en de komst der Romeinen kort voor de geboorte van Christus. Onder de vele kunstuitingen van deze cultuur kunnen we ook de glazen armbanden rekenen.

La Tène invloeden

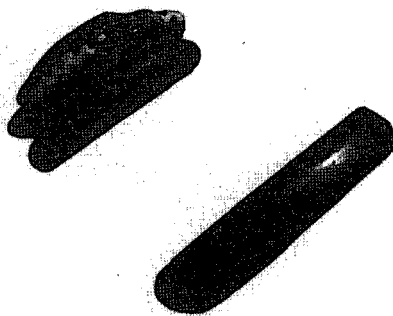
De Germanen hier te lande kregen op een gegeven moment zoveel waardering voor de glazen sieraden uit het Keltische, dat zij omstreeks 250 v.C. deze armbanden in Nederland begonnen te importeren en na verloop van tijd hier misschien ook gingen maken.

We moeten ons er echter van bewust blijven dat het zuidoosten van ons land een overgangsgebied was. Het blijft goed mogelijk dat de door Julius Caesar grotendeels uitgemoorde bewoners van Oost-Brabant en Zuid-Limburg, de Eburones, vóór die voor hen zwarte bladzijde uit de geschiedenis, een schakel vormden tussen de Keltische bevolking van Centraal Europa en de Germanen uit het Overrijnse gebied.

De Keltische invloed op vooral de bewoners van het rivierengebied (dus vanaf enkele decennia voor Christus de Bataven!) kan dan ook veel groter zijn geweest dan we gewoonlijk aannemen. Zelfs de stelling dat de Bataven geen Germaanse, doch veeleer een Keltische achtergrond hadden, is volgens sommigen niet onaanvaardbaar.

Armbanden

Daar in de afgelopen decennia vooral in het gebied van de grote rivieren en met name direct ten westen van Nijmegen een groot aantal vondsten werd gedaan neemt men aan dat de produktie in het Land van Maas en Waal, mogelijk in de omgeving van Wychen, geconcentreerd was. Overigens wijzen niet alleen het grote aantal glasfragmenten, maar ook de bijna uitsluitend in onze streken voorkomende modellen en kleuren La Tène, zoals onze vondst, hierop. Noch in Nederland, noch erbuiten zijn tot op de dag van vandaag echter glasovens, misbaksels of glasslakken gevonden, zodat de juiste lokatie van de werkplaatsen een goed bewaard mysterie blijft. Wonderlijk genoeg beperken de vondsten verder naar het noorden zich vrijwel tot een aantal op vooral het zuidoostelijke deel van de Utrechtse Heuvelrug en de omgeving van de Kromme Rijn. De mode was komen overwaaien, zoals reeds gezegd, vanuit het gebied van de Kelten. Dit grote stamverband maakte zijn

*Enkele La Tène fragmenten uit museum
Het Rondeel te Rhenen*

armbanden in verschillende kleuren, zoals blauw, violet, bruin, geel, groen of kleurloos en wel uit glaspasta en in één stuk. De armband werd vaak versierd met draden gele of witte pasta.

Datering van deze armbanden bleek mogelijk door soms op dezelfde vindplaats aangetroffen mantelspelden en zogenaamde regenboogshoteltjes, de typisch Keltische munten. Overigens, daar ook regenboogshoteltjes vooral in het oostelijke deel van het riviereengebied gevonden zijn, nemen numismaten oftewel muntdeskundigen wel aan dat ook deze eerste "Nederlandse" munten in de omgeving van Wychen geslagen werden. "Onze" armband stamt vermoedelijk uit de 1ste eeuw voor Christus, wat opgemaakt kan worden uit de doorsnede in de vorm van de letter D, de blauwe kleur en de gele zigzagstreep. Deze combinatie was kennelijk, mede gezien het aantal dergelijke vondsten, uitermate populair in onze contreien. De periode rond het jaar 0 bleek het einde in te luiden van de La Tène glasproductie, mogelijk daar de komst van de Romeinen de aanvoer van fraaier en nog begeerlijker sieraden inluidde.

Ringen

Naast armbanden worden ook wel ringen aangetroffen. Of deze aan de vinger werden gedragen of dat het hier amuletten betreft die als hanger fungeerden is niet helemaal duidelijk. Mogelijk zijn de ringen omgesmolten uit resten van gebroken armbanden. Een oud voorbeeld van recycling dus, overigens een begrip dat bij onze verre voorouders als term dan wel niet bekend geweest zal zijn, maar dat op velerlei gebied bewuster dan nu en vaak uit bittere noodzaak werd toegepast.

Wie?

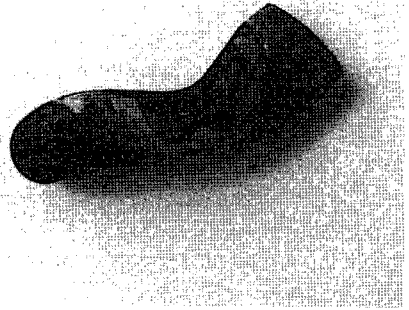
Waren het, zoals al eerder gesuggereerd, Keltische of Ebuuroonse handwerkslieden, die rondreisden tot zij een gebied vonden waar hun produkten aftrek vonden? Waren het Germanen die de kunst in verre Keltische gebieden afkeken en vervolgens na terugkeer naar hun stamland hun vaardigheden voor de verbaasde ogen van de hunnen tentoonspreidden? Blevden handelaars en/of handwerkslieden zelfstandig, of moesten zij zich onder de bescherming van de toenmalige elite stellen en gedogen dat de winst van hun zwoegen grotendeels in de zakken van de boven hen gestelden verdween?

Volgen wij de moderne inzichten, dan zijn wij geneigd om de laatste optie als de meest waarschijnlijke te accepteren.

Voor wie?

In inhumatiegraven (waarin het stoffelijk overschot ter aarde werd besteld) zowel als in crematiegraven zijn La Tène fragmenten aangetroffen, in het laatste geval

natuurlijk door het vuur vervormd. Daar men tegenwoordig aan de hand van botfragmenten en zelfs van crematieresten vrij gemakkelijk kan vaststellen of het om een vrouwen- of mannengraf gaat, concludeert men dat de armbanden vrijwel altijd door vrouwen gedragen werden. Dit lijkt misschien het intrappen van een open deur maar ach, oorringetjes voor mannen waren enkele decennia terug toch ook not done?

Een armbandfragment dat waarschijnlijk bij een crematie door de hitte verwrongen is

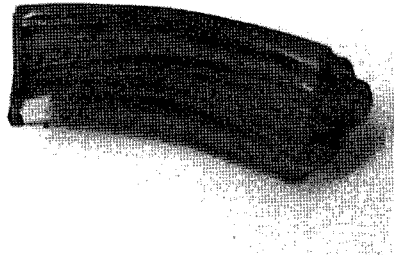
Waarvoor?

Waren armbanden of ringen alleen maar sieraden? Er is zelfs geopperd dat ze mogelijk dienst deden als betaalmiddel.

Moeten we 'ons' fragment dan beschouwen als een verloren kwartje? Een verleidelijke gedachte, maar er zijn wel muntschatten uit die periode gevonden doch nog nooit opeenhopen van hele of gedeeltelijke ringen of armbanden. Geldtheorie voorlopig dus exit!

Gezien de kleine doorsnede van de armbanden neemt men overigens ook wel aan, dat de sieraden niet gedragen werden, maar slechts als grafgift dienden. Er is zelfs gesuggereerd dat de zigzagstreep op een groot aantal fragmenten zoveel lijkt op de gele zigzagstreep op de rug van een adder dat deze voorwerpen als amulet tegen adderbeten gedragen werden en, vanwege alweer die kleine doorsnede, speciaal door kinderen.

Maar wat doen we dan met het feit dat de armbanden vooral in vrouwengraven aangetroffen zijn en met de omstandigheid dat er heel veel fragmenten bekend zijn met een andere doorsnede en een twee- tot zevenribbige buitenzijde, waarop bovendien de gele zigzaglijn ontbreekt?

Fragment van een kleurloos glazen armband waarin een strip gele glas pasta zichtbaar is

Conclusie

Gezien het feit dat op de Plantage Willem III fragmenten van verschillende armbanden uit dezelfde periode aan het

licht zijn gekomen, kunnen wij wel aannemen dat in de Late IJzertijd of nog nauwkeuriger, rond 100 v. C., mensen op de zuidelijke helling van de Utrechtse Heuvelrug verbleven hebben.

Deze mening wordt versterkt door vondsten van aardewerkscherven op de PWIII uit dezelfde periode. Voegen wij daaraan toe dat zich hier naar onze gegevens Celtic Fields, akkercomplexen uit de IJzertijd, gelegen hebben, dan durven wij de stelling aan dat dit gedeelte van de Utrechtse Heuvelrug in de Late IJzertijd bewoond was. Niet zo gewaagd, vooral als wij daaraan toevoegen dat de kern van Elst reeds eerder IJzertijdvondsten opleverde. Naast schervenmateriaal en zoals al vermeld, zelfs een viertal La Tène fragmenten, trouwens ook aanwijzingen voor een nederzetting en mogelijk zelfs een grafveld (zij het waarschijnlijk wat ouder) aan de Tabaksweg.

Kortom, de huidige inwoners van deze kleine gemeenschap zullen zich wellicht verbazen over het feit dat zij hun waardering voor de aantrekkelijke ligging van hun woonomgeving delen met voorouders van ruim 2000 jaar geleden. Tot welke wonderlijke conclusie de vondst van een nietig stukje glas al niet kan leiden!

Literatuur

Hendriks, J.P.C.A., *Prisma van de archeologie*, Utrecht 1996.

Kam, W.H., *Glazen armbanden uit de laatste eeuwen voor onze jaartelling*, Uit: Westerheem X, oktober 1961, Blz. 3 – 7.

Roymans, Nico, en Ton van Rooijen, *De voorromeinse glazen armbandproductie in het Nederrijnse gebied en haar culturele betekenis*. Artikel uit een ons tot nu toe onbekend tijdschrift.